

talls a *MALDAR*

No era aquí l'únic cas en què el català arcaic havia conservat una forma del cas subjecte o nominatiu d'un mot, junta, i distingida, de la del cas complement. Llull distingia encara, en forma rigorosament funcional *Déus* de *Déu*, en d'altres tenim *lladre* (LATRO) diferenciat de *lladró*, *-ons* (LATRONEM, *-ONES*), *mendre* i *menor*. De tota manera això en català fou excepcional des dels orígens; a diferència de la llengua d'oc, on es mantingué en tots els mots, i amb submissió rigorosa a la regla morfo-sintàctica, durant els tres primers segles literaris, i del francès antic, on s'hi observà durant prop de cinc (fins a mj. S. XIV) I aviat en el cas de *res*, notem que aquest apareix també de vegades com a cas complement: en tenim un exemple ja fins i tot a les *Hom*, amb el qual hem començat l'article. En català *res* i *re* mostraren tendència des d'antic a tornar-se mers duplicats, d'un mateix mot, sense utilitat gramatical.

Sembla que ben aviat la forma *re* tendeix a prendre un regust molt familiar, potser vulgar i tot (com ho és avui). Potser per això es nota que Eiximenis no l'usa: en l'abundosa antologia que en publicà M. Oliver en *NCl* VI, no en vaig veure cap cas, mentre que sovint hi trobava *res*. Això fa, doncs, que *res* aviat paregui també com a cas oblic; ex.: *a tota res*, p. 34 1 d'aquest florilegi (fragment del *Terç*). I aviat els casos sovintegen d'infracció de l'antiga norma; val a dir que quasi sempre consisteixen en l'ús generalitzat de *res*; quasi mai de *re*: un cas com «si *re* ne sobra, deu-hom posar en una Taula» (*CosTort*, p. 31), és excepcional (potser no ben llegit); en canvi aviat abunda *res* en cas oblic. En un doc. de 1242 de la Conca de Tremp: «manné-li que m fermàs dret, --- dix que no me n fermarie *res*: que no m tenie per seinor» (Puigfalconer, 1242, PPujol, *DocVgUrg*, 8 10); «aquella qui penrà lana --- a filar, e *res* d'autre i metrà, pagarà de pena 5 s », ross, 1298 (RLR v, 97), «que nul hom ni nuyla femna qui meta *res* en capdeyl de lana o d'estam que vula vendre, que perda la lana o l'estam», id. id.

En els docs. ross d'aquesta centúria aplegats en l'*InuLC*, trobo els següents casos de *res* compl. (mentre que no n'hi ha cap de *re* subjecte): «que no pac *res* de leuda» any 1309; «no pach *res*», Voló 1318; «que no y venen *res*» 1313; «que fos feyta de *res*» 1335; «a gran *res* de gens» a. 1364; «li dar neguna *res*» 1363; per bé que els de *res* correcte en el mateix segle són molt més nombrosos «Si açò no escriu no val *res* lo juhu», *CosTort*, p. 33; «dix-los --- què no ls òn dirà are *res*», Reixac (Q., 7.17).

En JoMartorell l'ed. *NCl*. posa *re* en algun lloc (III, 58), però és a tort, car l'ed. prínceps hi porta «no s'oblidà *res* que fos en honor e labor de Tirant» (capítol 138). És clar que en altres casos també hi pot haver error de còpia, o bé infidelitat de l'escriba del ms. Com en «no degués *res* prendre» en *Blanq* (I, 220.5) on hem de suposar que hi ha errada de l'escriba o del tipògraf: tant en això com en la primera *r* de *prendre*, forma no lulliana, i raríssima en tots els temps D'al-

tra banda *re* no desaparegué bruscament de l'ús literari, on encara el veiem, rares vegades però, en el segle XV: «en la ciutat d'infern no y ha sinó dolor hoc dels béns que han fets, han dolor, perquè no se'n aprofiten en *re*», StVicentF (*Serm* 1, 184.17).

Fou rar i fins extraordinari que es desvié el valor sintàctic de *res*, convertint en un adverbi, el que no podia ser més que un pronom, o substantiu, o sigui donant-li el sentit de 'gens'; ben pocs casos n'he vistos a l'Edat Mitjana, cap en els escriptors conscients: «oh lenga enverinada de Diabre, no temi *res* los teus turmens --- con eu te veç mout irat, adoncs m'alegri eu pus!», *VidesR*, 47v1; «no ferà en esta Questa pus que altre cavaller, car aquest servey hon vós entrats sòts, no pertany *res* à las terrenals cosas», Reixac (Q., 86 6); «axí sent Jordi no se'n preava *res*, perquè no li donava supèrbia», StVicentF, *Quar*, 318 39. Sempre ha restat estranya al cat. la confusió dels dos papers gramaticals, com l'ha feta només el cast. amb el seu *nada* («no me gusta *nada*»), i si recentment hi ha qui diu «no m'agrada *res*» és solament per un calc de gent bilingüe amb poc domini de la nostra o de llur pròpia llengua, sense *res* a veure amb aquell fet excepcional de la llengua arcaica; que després de llançar alguns brots fracassats en el pobre estil dels escribes piadosos, s'esborrà de la llengua normal, on avui seria un trist i provincià empobriment si la hi deixéssim surar (V. la veu d'alarma de Fabra en *Converses Filològiques*).

En llatí *res* era només el mot substantiu que significava 'cosa'. En *COSA* hem vist com el llatí vulgar, en les seves fases tardanes, li anà equiparant el ll. *CAUSA*, cada cop més fins a donar a tots dos el mateix valor. En certa manera ja n'és un símptoma l'abundància de les locucions on *causa* va aplegat amb *res*, per més que sigui en l'ús en ablatiu on *rē* i *causā* signifiquen tots dos 'per causa de, per raó de' —*eā re = eā causā*—: en construccions com *eius rei causā* que van sovintejant molt (ja César, B G IV, 9 3), o bé per la igualtat entre *eā de causā* i *qua de re* (Cic., *Off*, 2 21; cf. Juret, *Syst d l Synt Lat*, p. 22), es donava peu a la confusió vulgar que causà a l'últim la suplantació que ja se sent imminent en frases com *mea re causa facio*, o quan *causa* pren el sentit de 'avantatge, interès, producte d'un bé qualsevol', sobretot en el llenguatge jurídic: «opus est ut *causa rei* restituatur» en el Digest, i en Caius el jurisconsult Així és com a l'últim, havent-se consumat la identificació, *RES* quedà disponible per a reservar-lo a un ús gramatical, i es convertí cada cop més en un pronom.

L'estudi històric d'aquest procés creixent ja no pertany a una obra etimològica, i hem de deixar-lo per als tractats de gramàtica històrica. Limitem-nos ací a posar de relleu els casos en què la nostra llengua medieval encara l'ha mantingut amb el paper de substantiu, i no eina gramatical. Molt menys que en ll d'oc es troba entre nosaltres que *res* signifiqui 'persona'. És sobretot lullà «La dona respòs. —Tant fortment me destreny la malaltia ---, compresa de tan gran ira, que vulria més ésser morta que viva —O folla *res*! —dix